

جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد: گامی در جهت همگرایی بین آموزش‌های رسمی و غیررسمی

و سیاسی گوناگونی دارد که پرداختن به آن‌ها در این مختصر نمی‌گنجد. در عین حال، شاید خوب باشد بدانیم که بر اساس آمار منتشره بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۰ در کشورهای اتحادیه اروپا هزینه سالانه آموزش‌های غیررسمی رقمی معادل ۵۰۰ تا ۲۲۰۰ میلیون یورو بوده است. در میان این کشورها آموزش‌های

شماره حاضر در آستانه فصل تابستان در اختیار خوانندگان محترم قرار می‌گیرد. با به پایان رسیدن سال تحصیلی و آغاز تعطیلات تابستانی یکی از دغدغه‌های مهم والدین پر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان با فعالیت‌های مفید و سازنده است. رویدادی که قبل از نگارش این مطلب در آن شرکت داشتیم و مراسم اختتامیه آن را نیز از نزدیک شاهد بودم ارتباط نزدیکی با این دغدغه والدین دارد. رویداد مورد اشاره جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد است که دهمین دوره آن در بهمن‌ماه سال گذشته برگزار شد.

کتاب‌های کمک‌آموزشی بخشی از پدیده‌ای است که از آن با عنوان «آموزش و پرورش سایه» یاد می‌شود. بخش دیگر این پدیده نیز آموزش‌های خصوصی است که به شکل انفرادی، گروهی و کلاسی ارائه می‌شوند. این دو را می‌توانیم به موازات کلاس‌های رسمی و کتاب‌های درسی تشکیل‌دهنده آموزش و پرورش سایه در نظر بگیریم که در حال حاضر به پدیده‌ای قابل بحث تبدیل شده است. در سال‌های اخیر مطالعات گسترده‌ای شکل گرفته تا ماهیت، شکل‌های مختلف و عملکرد این پدیده به شکلی علمی و آکادمیک مورد شناسایی قرار گیرد و از این طریق زمینه ساماندهی آن در جهت ارتقای آموزش‌های رسمی فراهم شود. از آنجا که جشنواره رشد با هدف ساماندهی کتاب‌های آموزشی شکل گرفته و تاکنون به موفقیت‌های قابل توجهی نیز نایل شده است، مرور بعضی از نتایج مطالعات مربوط به آموزش و پرورش سایه می‌تواند ما را در درک تحولات مرتبط با آینده دانش‌آموزان یاری دهد.

آنچه آموزش‌های غیررسمی را به پدیده‌ای درخور بحث تبدیل کرده است، گستردگی و در نتیجه تأثیرگذاری انکارناپذیر آن بر آموزش‌های رسمی است. این تأثیرگذاری ابعاد اقتصادی، اجتماعی

غیررسمی در دو کشور قبرس و یونان به ترتیب ۱۷ و ۲۰ درصد کل هزینه آموزش ابتدایی و متوسطه را به خود اختصاص داده است.^۱ این رقم‌ها نشان‌دهنده گستردگی این آموزش‌ها و منعکس‌کننده این احساس در بین خانواده‌هاست که آموزش‌های رسمی برای موفقیت فرزندان‌شان کفایت نمی‌کند. بخشی از این استقبال نیز ناشی از رقابتی شدن آموزش‌هاست. البته باید توجه داشت که عقیده صاحب‌نظران در مورد مفید بودن این آموزش‌ها متفاوت است. بعضی استدلال می‌کنند که این آموزش‌ها به دانش‌آموزان ضعیف کمک می‌کنند که فاصله خود را با دانش‌آموزان قوی کم کنند و به دانش‌آموزان قوی‌تر نیز این امکان را می‌دهند که به یادگیری خود بیفزایند.

در عین حال، این روند در نهایت در راستای منافع ملی است؛ چون به افزایش سرمایه انسانی می‌انجامد. در مقابل، استدلال مخالفان آن است که آموزش‌های غیررسمی به کاهش فاصله بین دانش‌آموزان ضعیف و قوی کمکی نمی‌کنند و فقط قدرت رقابت دانش‌آموزان قوی‌تر را بالا می‌برند و لذا با عدالت آموزشی منافات دارند. همین دوگانگی در مواضع هشدار می‌دهد که سیاست‌گذاران آموزش‌های رسمی که در این مورد به تحقیق و مطالعه بپردازند و دریابند که چرا گرایش به آموزش‌های غیررسمی در حال افزایش است و چه ضعف‌هایی در نظام رسمی آموزش و پرورش وجود دارد که برای برطرف کردن آن‌ها خانواده‌ها به آموزش‌های غیررسمی روی می‌آورند. از طرف دیگر، به این پرسش نیز باید پاسخ داده شود که آیا آموزش‌های غیررسمی آن‌گونه که ادعا می‌شود مؤثرند و به عدالت آموزشی کمک می‌کنند. تنها با پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها سیاست‌گذاران آموزشی قادر خواهند بود به ساماندهی آموزش‌های غیررسمی اقدام کنند. بدیهی است که بعضی از این آموزش‌ها مؤثرند. نتایج مطالعات تطبیقی بین کشورهای در زمینه‌های خواندن، علوم و ریاضی (مطالعات پیرا و تیمز) نشان می‌دهد که بعضی از کشورهایی که در آن‌ها آموزش‌های غیررسمی بسیار گسترده است، مثلاً ژاپن، کره و هنگ‌کنگ، از رتبه‌های خوبی برخوردارند. در عین حال، در این کشورها تأثیر آموزش‌های غیررسمی حاصل رقابت شدید بین دانش‌آموزان قوی است که توسط دست‌اندرکاران آموزش‌های غیررسمی به آن دامن زده می‌شود. در نتیجه، تأثیر این آموزش‌ها را نمی‌توان در راستای عدالت آموزشی دانست. در نقطه مقابل، کشورهای اسکاندیناوی قرار دارند که به‌رغم عدم گستردگی آموزش‌های غیررسمی در زمینه‌های فوق بسیار موفق عمل کرده و توانسته‌اند فاصله بین دانش‌آموزان ضعیف را با قوی کم کنند. این امر نشان می‌دهد که آموزش‌های غیررسمی تحت شرایط خاصی رشد می‌کنند و تأثیرشان نیز با عوارضی همراه

است که بدون ساماندهی در دراز مدت می‌تواند معضلاتی را در نظام آموزشی ایجاد کند. به‌عنوان مثال، در کشورهایی که برای ورود به دانشگاه آزمون ورودی وجود دارد آموزش‌های غیررسمی گستردگی بیشتری دارند و از سنین پایین آغاز می‌شوند. از عوارض این نوع آموزش‌ها می‌توان به غالب شدن آموزش برای امتحان اشاره کرد که تأثیر منفی بر آموزش‌های کلاسی دارد. به‌علاوه در این کشورها دانش‌آموزان مجبورند اوقات فراغت خود را به این آموزش‌ها اختصاص دهند و به این ترتیب، از روابط اجتماعی و بازی و تفریح، که لازمه رشد سالم و همه‌جانبه است، محروم می‌شوند.

علاوه بر رقابتی شدن آموزش عامل دیگری که به گسترش آموزش‌های غیررسمی انجامیده، فشرده‌گی برنامه درسی است که به کم شدن زمان اختصاص یافته به دروس منجر شده است. کمبود زمان باعث می‌شود معلمان فقط به تمام کردن برنامه بیندیشند و یادگیری را فراموش کنند. این خود از عوامل عمده به‌وجود آمدن این احساس در خانواده‌هاست که آموزش‌های رسمی برای موفقیت فرزندان‌شان کافی نیست و باید به‌نوعی این نقیصه را مرتفع کنند. همین نگرش خلاف عدالت آموزشی است؛ چرا که بر اساس آن بخشی از وظایف آموزش و پرورش به‌طور غیرمستقیم به عهده خانواده‌ها گذاشته می‌شود و چون همه برای بهره‌برداری از آموزش‌های غیررسمی شرایط یکسانی ندارند، موفقیت در رقابت به سود کسانی است که از امکانات بهتر و بیشتری برخوردارند.

بنابراین آنچه گفته شد، علایمی که از سوی آموزش‌های غیررسمی ارسال می‌شود باید مورد توجه قرار گیرد. به‌عبارت دیگر، لازم است در مورد آموزش‌های غیررسمی شناسایی شوند و درباره آن‌ها مطالعات پژوهشی انجام گیرد تا در نهایت، این آموزش‌ها در جهت منافع ملی ساماندهی شوند. جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد در این مسیر برنامه‌ریزی شده و هدف آن شناسایی و معرفی کتاب‌هایی است که از استانداردهای لازم برای تبدیل شدن به کتاب آموزشی در جهت اهداف برنامه درسی برخوردارند. با حمایت‌هایی که قرار است از کتاب‌های منتخب انجام شود، این امیدواری وجود دارد که استانداردهای اعلام شده مورد توجه ناشران قرار گیرد و در آینده کتاب‌های کمک‌آموزشی مطلوب‌تری در اختیار دانش‌آموزان، معلمان و والدین قرار گیرد. در عین حال، باید یادآوری شود که بخشی از موفقیت مورد انتظار از این جشنواره به ساماندهی هر دو بعد آموزش و پرورش سایه وابسته است. چرا که به‌رغم حمایت از کتاب‌های برگزیده، شمارگان این کتاب‌ها با کتاب‌های کمک‌آموزشی مؤسساتی که به آموزش برای امتحان مشغول‌اند، قابل مقایسه نیست.

1. European Union Commission. (2011). The Challenge of Shadow Education: Private Tutoring and Its Implications for Policy Makers in the European Union.